

**ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

Директор: Доц. д-р Шабан МЕМЕТИ

ИНФОРМАЦИЈА ЗА ПОВРЕДИ НА РАБОТА 2019-2020

**ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

Директор: Доц. д-р Шабан Мемети

ОДДЕЛЕНИЕ ЗА МЕДИЦИНА НА ТРУД И ПРОЦЕНКА НА ЗДРАВСТВЕНИ РИЗИЦИ

Началник: Проф. д-р Елисавета Стикова

ПОДГОТВИЛ:

Д-р Анита Цветковска, специјалист по медицина на труд

СОРАБОТНИЦИ:

Д-р Фљамуре Зекири Кека, специјалист по медицина на труд

Д-р Георгина Георгиева Атанасова, доктор на специјализација по медицина на труд

Сабиха Старова, дипл. медицинска сестра

Цветанка Невчева, специјализирана медицинска сестра по семејна и патронажна грижа

Александра Стојановиќ, мед. сестра

Статистичка обработка:

Јасмина Тахири, самостоен медицински статистичар

Скопје, 2021 година

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНИ БОЛЕСТИ

Постојат повеќе различни дефиниции за несреќи и повреди на работа.

Меѓународната организација на трудот во Резолуцијата за статистичка обработка на повредите на работа што се последица на несреќите на работа од 1998 година, ги дава следните дефиниции:

- а) **Несреќа на работа:** неочекуван и непланиран настан, вклучувајќи и акт на насилство кој е поврзан со работата и предизвикува повреда, болест или смрт на работникот;
- б) **Несреќа на пат:** несреќа која се случува на вообичаениот пат при доаѓање или враќање од работа, од професионална обука и други вообичаени активности што се поврзани со работата, а за кои е потребно патување;
- в) **Повреда на работа:** повреда, болест или смрт на работникот што е последица на несреќа на работа и резултира со фатален исход и/или отсуство од работа подолго од три дена;
- г) **Неспособност за работа:** неспособност на повредениот работник да ги обавува нормалните работни задачи кои ги обавувал пред повредата.

Според Методологијата за усогласување на статистиката за несреќи при работа (ESAW), која е резултат на заедничка активност на ЕУРОСТАТ и Директоратот на Европската Комисија за вработување и социјални прашања, несреќа при работа се дефинира како “настан во текот на работата кој резултирал со физичка или ментална штета”. Ова ги вклучува и случаи на акутно труење, акутна инфекција или намерни дејствија од страна на други лица, како и несреќите што се случуваат за време на работа, но се надвор од просториите на претпријатието.

По донесувањето на Директивата бр. 739/2020 од 03.06.2020 година за надополнување на Анексот III на Директивите на Европската комисија бр. 54/2000 и бр. 1833/2019 со што САРС-КоВ-2 вирусот се дефинира како нова биолошка штетност што ја предизвикува болеста Ковид-19. Во тој смисол САРС-КоВ-2 вирусот претставува ризик за безбедноста и здравјето на професионално експонираните работници, а инфекцијата со САРС-КоВ-2 вирусот и последицната појава на Ковид-19 може да се категоризираат како причина за несреќа на работа, онака како што е тоа утврдено со Европската методологија за усогласување на

статистиката за несреќи при работа (ESAW).

Според оваа методологија во повреди на работа не спаѓаат повредите предизвикани на пат од работа до дома и обратно (commuting accidents).

Треба да се нагласи дека според Европската методологија за несреќи на работа, под несреќа со фатален исход е дефинирана несреќа која резултира со смрт на жртвата во текот на една година од случување на несреќата.

Според Европската методологија при статистичката обработка, а со цел да се обезбедат компарабилни податоци, се анализираат само оние повреди на работа за кои е утврдено отсуство од работа подолго од 3 денови.

Преку овој критериум што е вклучен во хармонизираниот систем за известување за повреди на работа во земјите на Европската унија, индиректно се утврдува тежината на повредата на работа. За една повреда да биде признаена дека е последица на несреќа на работа, таа треба да биде проследена со отсуство од работа на работникот, во траење од најмалку 3 денови. Исклучок се повредите на работа во здравството, предизвикани со остар предмет, за чие признавање кај нас е потребно да се донесе посебен Правилник за безбедност и здравје на работа при повреди на работа. ЈЗУ Институт за јавно здравје иницијативата за донесување на овој правилник ја достави до Министерството за труд и социјална политика и Советот за безбедност и здравје на работа.

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОВРЕДА НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Според Законот за пензиско и инвалидско осигурување на Република Северна Македонија, под повреда на работа се подразбира повреда која е предизвикана од непосредно и краткотрајно механичко, физичко или хемиско дејство, како и повреда која е причинета со нагли промени во положбата на телото, ненадејно оптеретување на телото или со други промени на физиолошката состојба на организмот, ако таквата повреда причински е поврзана со вршењето на работите на работното место.

Под повреда на работа се подразбира и повреда која настанала на редовниот и вообичаен пат од местото на живеење до работа и обратно, на службен пат, како и во други услови што се поврзани со доаѓањето на работа или користењето на право на професионална рехабилитација.

Како повреда на работа според овој Закон се смета и заболување на работникот што настанало непосредно и како исклучителна последица на некој несреќен случај или од виша сила за време на вршење на работата или во врска со неа. Во оваа категорија спаѓаат акутните труења и акутните инфекции на работа, пред се поради фактот дека настануваат како последица на непосредни и краткотрајно дејство на хемискиот или биолошкиот штетен фактор присутен во работната средина.

Од ова јасно произлегува дека недостасува целосно усогласување на дефиницијата за повреда на работа и критериумите според кои се врши известување и статистичка обработка на повредите во Република Северна Македонија, со оние кои се препорачуваат од Меѓународната организација на трудот и се користат во земјите на Европската унија.

Таа неусогласеност се однесува на фактот дека под повреда на работа кај нас се признава секоја повреда, независно дали кај повредениот работник е утврдена привремена спреченост за работа (боледување) и колку тоа траело. Втората неусогласеност произлегува од фактот дека кај нас и повредите на редовниот пат до и од работа исто така се признаваат како повреди на работа. Третата, и можеби најзначајна неусогласеност произлегува од фактот дека според европските препораки, повреда со смртен исход е секоја повреда кај која ќе настапи смрт во тек на една година по повредувањето и тоа од причини и компликации кои се поврзани со основната повреда. Кај нас како повреда со смртен исход се регистрира само повреда која непосредно по нејзиното настанување завршува со смртен исход.

И покрај неусогласеноста со дефиницијата на ЕУРОСТАТ треба да се одбележи дека нашите работници во овој момент користат поголеми и пошироки права по основа на повреди на работа отколку што е препорачаниот минимум кон кој обврзува Европската Унија. Процесот на усогласување со барањата на ЕУРОСТАТ се предвидува овие неусогласености да се надминат со помош на соодветно дизајнирана пријава за повреди на работа.

ЕВИДЕНЦИЈА НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Рамковата Директива 89/391/ЕЕЦ за безбедноста и здравјето на работниците на работа, во член 9, параграф с) и д) ја содржи одредбата за обврска на работодавачите да водат евиденција за несреќите на работа кои резултираат со неспособност за извршување на работните обврски повеќе од три дена, и во согласност со националните закони и правилници да подготвуваат извештаи за несреќите на работа во кои се инволвирани работниците. Оваа одредба од рамковната директива е вградена и во нашето национално законодавство.

Така, во чл. 36 од Законот за безбедност и здравје на работа (Сл. Весник бр. 92/2007), работодавачот е должен веднаш, или најдоцна во рок од 48 часови да ја извести инспекцијата од областа на трудот за секој смртен случај, колективна несреќа и повреди на работа кои предизвикуваат временна неспособност на работа подолга од 3 работни денови. За таа цел Државниот инспекторат за труд има изготвено известување за несреќа на работа.

Треба да се истакне дека со чл. 9 од Правилникот за начинот на водење на евиденции од областа на безбедност и здравје на работа (Сл. Весник 136/2007), поблиску се регулира содржината и податоците за кои работодавачот мора да води евиденција во случај на професионални болести, заболувања во врска со работата, повреди на работа и смртни случаи при работа.

Почитувањето на оваа одредба и пријавувањето на секоја повреда со смртен исход, колективна повреда и повреда со неспособност за работа подолга од 3 денови до ДИТ е секако значајна придобивка во следењето на повредите на работа, но тоа не овозможува исполнување на обврските од Регулативата на Европскиот парламент и советот на Европската комисија бр. 349/2011 за јавно-здравствени статистики и статистики во областа на здравје и безбедност на работа, со нагласка на статистиките за несреќи на работа.

Токму поради тоа е неопходно донесување на подзаконски акти со кои ќе се овозможи непречено, точно и ефикасно прибирање на податоците за несреќи на работа во Република Северна Македонија, што би било усогласено со европската регулатива и при тоа да

произлегува од националното законодавство.

За жал, во Република Северна Македонија евиденциите за повреда на работа се уште се водат преку индивидуалните пријави за повреди на работа во т.н. Образец – индивидуален извештај ЕТ-8, а во согласност со член 17 од Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Лист бр. 2/77). Оваа пријава содржи податоци кои ги пополнува работодавачот т.е. лицето назначено од него, докторот кој прв пружил здравствена услуга, а содржи и елементи кои се однесуваат на извршениот инспекциски надзор.

Индивидуалниот извештај се пополнува во 8 примероци, од кои 1 останува кај работодавачот, а останатите се доставуваа во подрачната служба на Фондот за здравствено осигурување, од каде се дистрибуираат до останатите извештајни субјекти – Центрите за јавно здравје. Центрите се должни најдоцна до 5-ти во тековниот месец да ги достават извештаите за претходниот месец до Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија.

Во 2009 година беше донесен новиот Закон за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник РМ бр. 20/2009). Со овој закон и со неговите понатамошни измени (Сл. Весник бр. 53/11 и 164/13) се воспоставува Национален систем за електронски евиденции во здравството.

Согласно член 5 од овој Закон, Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија е носител на здравствената статистика за евиденциите што задолжително се водат во здравствените установи. Секоја здравствена установа е обврзна да води збирни и индивидуални евиденции и податоците да ги доставува до 10-те Регионалните центри за јавно здравје во Републиката.

Член 8 од Законот за евиденции во областа на здравството обврзува ги обврзува здравствените установи за водење на збирни и индивидуални евиденции. Утврдени се 35 индивидуални евиденции за повеќе различни болести и состојби, од кои индивидуалните евиденции за повреди на работа, за професионални болести, за интоксикации и за отсуство од работа се актуелни за следење на состојбите поврзани со безбедноста и здравјето на професионално експонираната популација.

Врз основа на овој член понатаму (член 11) Институтот за јавно здравје се обврзува да ги води здравствените регистри, вклучувајќи ги и регистрите за повреда на работа и за професионални болести.

Но, во изминатиот период, и покрај законската обврска, до Институтот за јавно здравје нема доставено ниту една индивидуална пријава за повреда на работа и/или за професионална болест од страна на докторите специјалисти по медицина на трудот и/или останатите доктори кои учествувале во нивната дијагноза и терапија.

Тоа е причината зошто до сега не се воспоставени регистрите за повреди на работа и за професионални болести, ниту пак е објавена публикација на професионалните болести во Република Северна Македонија.

Имајќи ги во предвид овие законски обврски, Институтот за јавно здравје ја презеде иницијативата за регулирање на оваа материја, формираше работна група и во текот на 2010 и 2011 година се одржаа редица експертски средби и консултации и се изготвија работни верзии на сите пријави, вклучувајќи ги и индивидуалните пријави за професионални болести и повреди на работа.

Пријавите беа конципирани и изработени во согласност со националното право во оваа област и целосно беа усогласени со Европската статистика за повреди на работа (ESAW – European Statistic for Accidents at Work) и европската статистика за професионални болести (EODS - European Occupational Diseases Statistic). Работните верзии на пријавата за повреда на работа и за професионални болести беа испратени за стручно мислење до сите релевантни институции и здруженија, а свои забелешки достави само Државниот инспекторат за труд.

По ова, а врз основа на член 14, точка 2 од Законот за евиденции во областа на здравството, усогласените верзии на пријавата за професионални болести и за повреди на работа (заедно со сите останати индивидуални евиденции) беа доставени на разгледување и барање на мислење до Државниот завод за статистика и Дирекцијата за заштита на лични податоци.

По усогласување на методолошките принципи и статистички стандарди (дефиниции, класификации и номенклатури), работната група во Институтот за јавно здравје пристапи кон изработка на финалната верзија на пријавите за професионални болести и повреди на работа, кои се достапни на Интернет страницата на Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија.

(<http://www.iph.mk/dejnosti/sektor-za-zdravstvena-ekologija/oddelenie-zamedicina-na-trud-i-procenka-na-zdravstveni-rizici/>).

СОСТОЈБА ВО ВРСКА СО ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО 2019-2020 ГОДИНА

Во анализата на состојбата за повредите на работа во Република Северна Македонија се користени податоците од пријавите за повреда на работа и индивидуалните извештаи ЕТ- 8, кои Институтот за јавно здравје ги добива преку Центрите за јавно здравје и Фондот за здравствено осигурување, а според претходно важечката методологија за прибирање и обработка на здравствено-статистичките податоци.

Во текот на 2020 година Институтот за јавно здравје добиваше редовни извештаи за повредите на работа од Центарот за јавно здравје – Битола, Центарот за јавно здравје – Велес и неговите единици од Гевгелија, Кавадарци, Неготино, Свети Николе и подрачната единица на Фондот за здравствено осигурување – Скопје.

Во текот на 2020 година се забележани вкупно 599 повреди на работа, што претставува намалување во однос на претходната извештајна година од околу 46.5%. Со оглед на постоење на пандемија на Ковид-19, примената на рестриктивни мерки, постоење на кризна и во одреден период и вонредна состојба во државата, намалување на економската активност, затварање на одреден број на компании и/или намалување на вкупниот обем на нивната работа, се секако причина за ваквото драстично намалување на повредите на работа во извештајната 2020 година, во однос на претходната година.

Во структурата на регистрираните повреди на работа во 2020 година и понатаму најголем број се оние забележани во индустријата и рударството и тоа вкупно 169 повреди или 28.2% од

вкупниот број на регистрирани повреди во Република Северна Македонија во 2020 година. Во однос на 2019 година, секако дека и нивниот број е намален за 45.3 %.

Потоа следуваат повредите регистрирани кај останати осигурени лица (вработени кај приватни работодавачи и лица кои што вршат самостојна професионална дејност) кои во структурата на вкупните повреди на работа учествуваат со 22.4 %. Станува збор за 134 повреди, а во однос на 2019 година нивниот број е намален за 25.1%. На трето место во структурата на повредите во 2020 година се повредите во градежништвото со вкупно регистрирани 76 повреди т.е. 12.7%. Во однос на 2019 година нивниот број е намален за 2.5%.

Овие проценти на намалување на повредите на работа од 2,5% во градежништвото до 45.3% во индустријата и рударството ги одразува структурните и други ограничувања во стопанството предизвикани од пандемијата на Ковид-19.

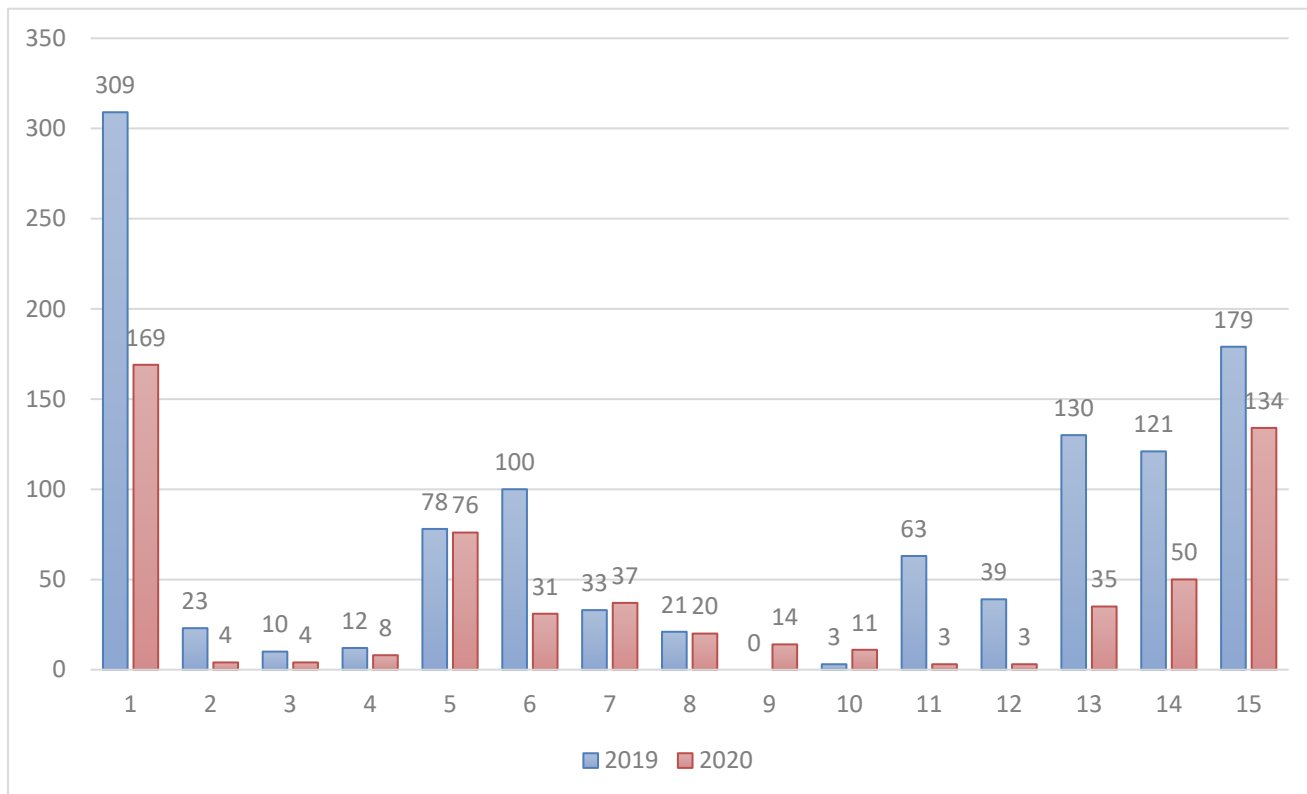
Податоците за структурата на повредите на работа според дејности во периодот 2019-2020 година се прикажани во Табела број 1 и Графикон број 1.

Табела број 1 ПОВРЕДИ НА РАБОТА РЕГИСТРИРАНИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО 2019-2020 ГОДИНА

Стопанска дејност	2019	%	2020	%
01 Индустрија и рударство	309	27.6	169	28.2
02 Земјоделство и рибарство	23	2.0	4	0.7
03 Шумарство	10	1.0	4	0.7
04 Водостопанство	12	1.0	8	1.3
05 Градежништво	78	6.9	76	12.7
06 Сообраќај и врски	100	8.9	31	5.2
07 Трговија	33	2.9	37	6.2
08 Угостителство и туризам	21	1.9	20	3.3
09 Занаетчиство и лични услуги	0	0.0	14	2.3
10 Стамбено-комунални дејности	3	0.3	11	1.8
11 Финансиски и други услуги	63	5.6	3	0.5
12 Образование и култура	39	3.5	3	0.5
13 Здравство и социјална заштита	130	11.6	35	5.9
14 Општествено политички организации	121	10.8	50	8.3
15 Останати осигурани лица	179	16.0	134	22.4
ВКУПНО	1.121	100.0	599	100.0

*Извор: Институт за јавно здравје на РСМ

Графикон број 1 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА РЕГИСТРИРАНИ ПОВРЕДИ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СПОРЕД ДЕЈНОСТИ ВО 2019-2020 ГОДИНА

Легенда

1. Индустија и рударство	9. Занаемство и лични услуги
2. Земјоделие и рибарство	10. Стамбено – комунална дејност
3. Шумарство	11. Финансиски и други услуги
4. Водостопанство	12. Образование и култура
5. Градежништво	13. Здравство и социјална заштита
6. Сообраќај	14. Општествено политички организации
7. Трговија	15. Останати осигурани лица

Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2020 година повеќе има повредени работници од машкиот пол, што е одраз на половата структура на вработените во дејностите каде се регистрирани најголем број на повреди. Така во 2020 година 409 т.е 68.0% од сите повреди се регистрирани кај работниците, а 190 т.е. 32.0% се повреди забележани кај работничките. Податоците за структурата на повредите на работа според пол во периодот од 2019-2020 година се прикажани во Табела број 2 и Графикон број 2.

**Табела број 2 ПОВРЕДИ НА РАБОТА СПОРЕД ПОЛ ВО ПЕРИОДОТ ОД 2019-2020
ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

Стопанска дејност	2019			2020		
	Вкупно	мажи	жени	Вкупно	мажи	жени
	број	број	број	број	број	број
01 Индустрија и рударство	309	210	99	169	122	47
02 Земјоделство и рибарство	23	15	8	4	4	0
03 Шумарство	10	7	3	4	3	1
04 Водостопанство	12	10	2	8	7	1
05 Градежништво	78	78	0	76	75	1
06 Сообраќај и врски	100	89	11	31	28	3
07 Трговија	33	14	19	37	17	20
08 Угостителство и туризам	21	8	13	20	9	11
09 Занаетчиство и лични услуги	0	0	0	14	7	7
10 Стамбено-комунални дејности	3	2	1	11	8	3
11 Финансиски и други услуги	63	43	20	3	2	1
12 Образование и култура	39	4	35	3	1	2
13 Здравство и социјална заштита	130	44	86	35	7	28
14 Општествено политички орг.	121	66	55	50	38	12
15 Останати осигурани лица	179	108	71	134	81	53
ВКУПНО	1.121 (100.0%)	698 (62.0%)	423 (38.0%)	599 (100.0%)	409 (68.0%)	190 (32.0%)

*Извор: Институт за јавно здравје на РСМ

Графикон број 2 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА СПОРЕД ПОЛ ВО 2019-2020 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Најзначаен индикатор за проценка на движењето на повредите на работа претставува користењето на стандардни статистички индикатори. Според единствената методологија за следење на повредите на работа (ESAW) индикаторот кој се користи за утврдување на движењето на повредите на работа во испитуваниот период, што истовремено овозможува и споредување на утврдените вредности, односно компаративно прикажување во однос на состојбите регистрирани во други земји и региони е индексот на инциденција.

Овој статистички индикатор уште се нарекува и стапка на повреди на работа.

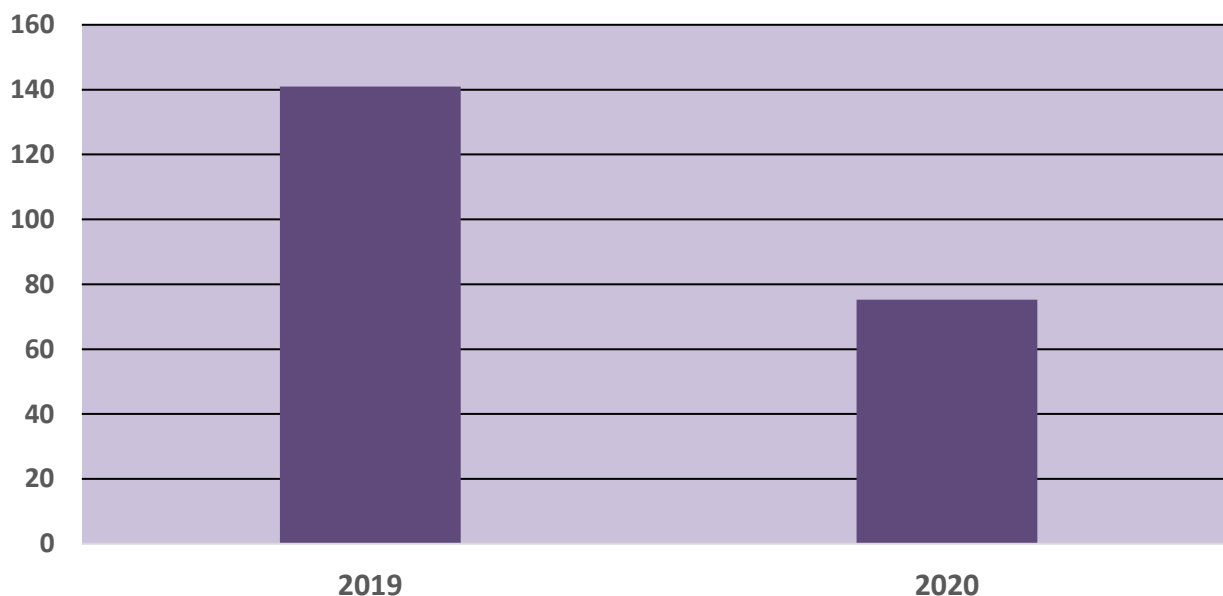
Со употребата на овој статистички индикатор бројот на регистрирани повреди се пресметува во однос на 100.000 работници. Така, во 2020 година стапката на повреди на работа во Република Северна Македонија изнесува 75.3/100.000. Тоа значи дека во текот на годината на секои 100.000 работници се повредиле 75 работници, што во однос на претходната година претставува намалување од 46.5%.

Податоците за движење на стапката на повреди на работи во Република Северна Македонија за периодот од 2019-2020 година се прикажани на Табела број 3 и Графикон број 3.

Табела број 3 СТАПКА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА НА 100.000 ВРАБОТЕНИ ВО ПЕРИОДОТ ОД 2019-2020 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Стапка на повреди	2019	2020
Вкупно повреди на работа	1121	599
Број на вработени	797 651	794 909
Стапка на повреди на 100 000 вработени	141.0	75.3

Графикон број 3 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА СТАПКА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА НА 100.000 ВРАБОТЕНИ ВО ПЕРИОДОТ ОД 2019-2020 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2020 година според град најголем број на повредени работници се регистрирани во Скопје вкупно 308 т.е. 51.4%, што во однос на претходната година постои намалување на бројот на регистрирани повреди за 58.7%. Потоа следува Битола со 94 (15.7%), Кавадарци со 67 (11.2%), Велес со 53 (8.9%), Свети Николе со 33 (5.5%), Гевгелија со 27 (4.5%) и Неготино со 17 (2.8%) од вкупниот број на регистрирани повреди на работа за периодот од 2020 година.

Според добиените податоци во текот на 2020 година не се регистрирани смртни случаи поради повреда на работа .

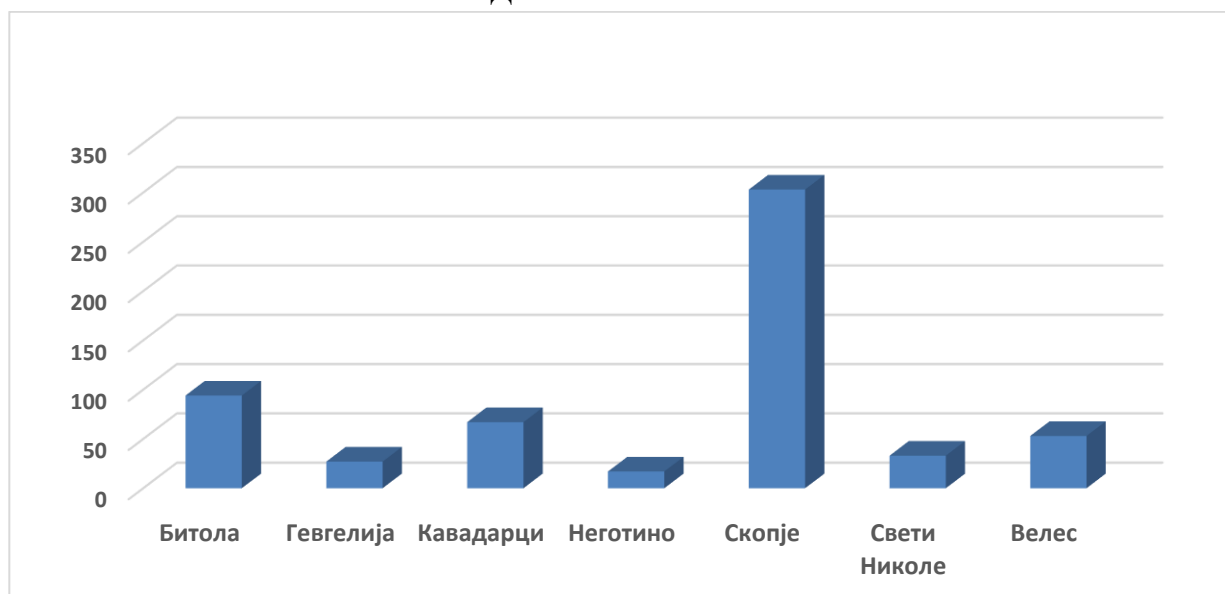
Податоците за структурата на повредите на работа според град во периодот од 2019-2019 година се прикажани во Табела број 4 и Графикон број 4.

Табела број 4 ПОВРЕДИ НА РАБОТА СПОРЕД ГРАД ВО ПЕРИОДОТ ОД 2019-2020 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ГРАД	МАЖИ	ЖЕНИ	ВКУПНО Број	%
Битола	68	26	94	15.7
Гевгелија	20	7	27	4.5
Кавадарци	49	18	67	11.2
Неготино	13	4	17	2.8
Скопје	205	103	308	51.4
Свети Николе	23	10	33	5.5
Велес	31	22	53	8.9
ВКУПНО	409	190	599	100.0

*Извор: Институт за јавно здравје на РСМ

Графикон број 4 ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА СПОРЕД ГРАД ВО ПЕРИОДОТ ОД 2019-2020 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

СОСТОЈБА СО КОВИД-19 КАКО НЕСРЕЌА НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ

Подолго од една година живееме во услови на светска пандемија на Ковид-19. Заклучно со 18.04.2021 година во земјата се регистрирани 147.229 позитивни случаи на Ковид-19 и 4.478 смртни случаи. Нема официјални податоци за бројот на заболени лица според нивниот статус во однос на вработувањето, ниту за најзначајно афектирани стопански гранки и дејности. Заклучно со 04.04.2021 година, во вкупниот број на епидемиолошки истражени случаи (n=72.129) се регистрирани 3.439 (4,8%) случаи на заболување меѓу здравствените работници и 29 смртни случаи.

SARS-CoV-2 вирусот е нова биолошка штетност што ја предизвикува болеста Ковид-19, а во согласност со Директивата на Европската комисија од 3 јуни 2020 година, се наметна потреба за усогласување на целокупното наше законодавство од областа на безбедност и здравје на работа со оваа Директива, но и со препораките на другите меѓународни организации, како што се Меѓународната организација на трудот и Светската здравствена организација. Тоа произлегува од фактот дека од Ковид-19 заболуваат голем број на работници на своите работни места и тоа како последици на контакт со заразни болни (здравствени работници) или контакт со корисници на услуги кои во услови на пандемија може да бидат болни или само носители на SARS-CoV-2 вирусот (работници во образование, јавен транспорт, малопродажба, сервисни услуги, снабдување со вода, храна и др.). Овие работници кои во текот на својата работа се упатени на контакт со пациенти/лица кои се корисници на нивните услуги или обезбедуваат важни активности што се неопходни за нормално функционирање на државата (полиција, војска, комунални услуги, снабдување со вода, храна, лекови, телекомуникација, банки и сл.) се нарекуваат есенцијални работници ангажирани во критичната инфраструктура на државата.

Сите тие може во текот на обавувањето на својата работа, особено кога инцидентата на нови случаи во заедницата е голем, да дојдат во контакт со заболено и/или позитивно лице и како последица на тоа, да се заразат со SARS-CoV-2 вирусот и да развијат акутно заразно заболување Ковид-19.

Во согласност со Директивите на Европската комисија за безбедност и здравје на работа, како и со привременото упатство на Светската здравствена организација и Меѓународната организација за труд, за сите работници кои потенцијално можат да дојдат во контакт со носители на САРС-КоВ-2 вирусот или со заболени лица од Ковид-19, неопходно е да се направи проценка на ризик на работното место. Врз основа на фреквенцијата на тие можни контакти, овие две организации понудија критериуми за класификација на степенот на ризик (низок, умерен, висок и многу висок). Врз основа на овие критериуми, Институтот за јавно здравје на РСМ и Македонското здружение за заштита при работа, ја развија првата методологија за проценка на ризик на работни места, користејќи ја алатката за утврдување на ковид-возраста, со можност да се пресметува веројатноста за развој на тешка клиничка форма на болеста и/или смрт.

Почитувајќи ги базичните права на работниците за работа во безбедни услови, неопходно е сите работници кои работат на работни места каде постои зголемен ризик за контакт со САРС-КоВ-2 вирусот и/или болни пациенти од ковид-19 да имаат исти права од работен однос, особено кога станува збор за признавање на Ковид-19 како несреќа на работа и/или професионална болест.

Имено, во текот на јуни месец 2020 година, беше донесен нов Правилник за Листата на професионални болести што е објавен во Сл. Весник на РСМ бр. 118/20 и во него е внесена нова точка 408, со која се признава правото за признавање на Ковид-19 како професионална болест, но само за здравствените работници и мала група сродни занимања од ветерината и од погребалните претпријатија.

Поради тоа, овој Правилник оневозможува еднаквост при неговата имплементација за сите засегнати работници што работат на работни места каде постои зголемен ризик за инфекција со САРС-КоВ-2 вирусот и/или развој на болеста ковид-19. Затоа, Институтот за јавно здравје на РСМ достави барање за измена на овој правилник до Министерството за труд и социјална политика, а со цел за надминување на нееднаквостите и почитување на базичните принципи на безбедноста и здравјето на работа и предложи нов текст на споменатата точка 408.

Предлогот на новиот текст на точка 408 од Правилникот на Листата за професионални болестинтегрално би требало да гласи:

„ 408. Инфективно заболување КОВИД-19 предизвикано од коронавирус САРС-КоВ-2, што се јавува при превенција, здравствена заштита, домашна посета и други работни активности на работни места за кои е докажан зголемен ризик од инфекција.

УСЛОВИ: Работникот (здравствени работници, здравствени соработници и останатите нездравствени работници во здравството и ветерината , персоналот во научно-истражувачките лаборатории и работниците во останатите сектори и дејности) да работел на работни места каде постои зголемен ризик за инфекција со вирусот САРС-КоВ-2 и кај него да се развила болеста КОВИД-19, која довела до трајни последици врз неговото здравје и промена во неговата работната способност.

КРИТЕРИУМИ: Доказ за постоење на болест потврдена со ПЦР или други признаени тестови со кои се докажува присуството на вирусот и/или серолошки тестови со кои се докажува создавање на специфичен имунолошки одговор на прележаната инфекција; дијагноза и наод од доктор специјалист по заразни болести и/или друг надлежен доктор овластен за дијагноза и лекување на болеста (инфектолог, специјалист/супспецијалист од друга област, избран/матичен доктор); епидемиолошка анкета со која се потврдува дека болеста не е добиена како последица на инфекција во домот или од друг извор различен од работното место, како и доказ за постоење на промени во здравствената состојба и работната способност, настаната како последица на прележаната болест КОВИД-19.“

Овој свој предлог Институтот за јавно здравје на РСМ го темели на неколку елементи кои произлегуваат од важечкиот Правилник и тоа:

1. **Насловот на професионалната заразна болест** од точка 408 од сега важечкиот правилник од мај месец 2020 година, не ја одразува стручната номенклатура и во него сега се измешани името на болеста со името на вирусот-предизвикувач на болеста. Затоа е неопходно да се усогласи што е предизвикувач, а што е болест (име на болеста),
2. Во целата точка 408 никаде не се споменува **проценка на ризик**, која претставува базичен елемент на кој се темели целокупниот систем за безбедност и здравје на работа и

последичната професионална патологија. Оттука, не може ни да се помисли на професионална болест, доколку претходно не е **утврден зголемен ризик на работното место**, затоа што ако нема зголемен ризик, нема ни предуслов за појава на професионална болест,

3. Наспроти тоа, во „Услови“ стои дека треба да има позитивна работна анамнеза, што во никој случај, не може и не смее да ја замени методолошката постапка за квантификација на веројатноста за инфекција и очекуваната тежина на клиничката слика, како основа на проценката на ризик. Согласно стручната номенклатура, работната анамнеза се зема од работникот (распрашување на работникот), кој ниту е квалификуван ниту знае што е безбедност и здравје на работа, ниту пак може да даде информации за ризикот од заболување на неговото работно место,
4. Во „Услови“ исто така стои дека Ковид-19 како професионална болест може да биде признаена кај лекарите и друг медицински персонал и некои други категории на работници, но исклучиво од секторот здравство и ветерина, **занемарувајќи го ноторниот факт дека и другите т.н. есенцијални работници во првата линија на одговор во т.н. критични сектори** (образование, сервисни услуги, производство на храна, дистрибуција на вода и струја, угостителство, малопродажба, јавен транспорт, полиција и др.), можат ПРОФЕСИОНАЛНО да бидат изложени на САРС-КоВ-2 вирусот и тоа како последица на карактеристиките на нивните работни задачи, особено кога инцидентата на ковид-19 во заедницата е голема. Инфекција со САРС-КоВ-2 вирусот може да се случи и кај оние работници што работат во поголеми работни простории во групи, каде се создаваат услови за ширење со создавање на кластери на инфекција. Иако во овие случаи инфекцијата не е последица на потенцијален контакт со заразен пациент и/или странка и корисник на услуга, сепак е последица на ширење на вирусот во колективот и многу веројатно е последица на несоодветно преземање на мерки за заштита од страна на работодавачот,
5. Во категоријата „Критериуми“ стои дека како професионална болест се третира секое заболување со или, сосем нелогично, без клиничка слика на заразна болест, веројатно мислејќи при тоа на асимптоматските случаи на Ковид-19. Овие случаи се значајни за

превенција на ширење на болеста во заедницата и на работните места, но не е оправдано на работник што бил **само позитивен** на САРС-КоВ-2 да му биде признаена професионална болест, затоа што тој воопшто немал болест, а времето поминато во изолација финансиски му се надоместува врз основа на решението на Државниот здравствен и санитарен инспекторат и тоа во износ од 100% од платата. Од друга страна, таксативното назначување дека дијагнозата треба да биде поставена од инфектолог, а како доказ да се има ПЦР тест, целосно е несоодветно на практиката поврзана со пандемијата кај нас и ја оневозможува постапката за утврдување на ковид-19 како професионална болест. Имено по отварањето на ковид-центрите дијагнозата ја поставува и лекувањето го спроведуваат и доктори од други специјалности, како и избраните/матичните доктори, а во меѓувреме и сетот на дијагностички тестови се прошири и се воведоа и други дијагностички тестови, различни од ПЦР. На ваков начин сериозно се оневозможува дијагнозата на Ковид-19 како професионална болест.

Но, постои **еден многу голем проблем во имплементирањето на овој правилник и точката 408**. Имено, во Законот за пензинско и инвалидско осигурување стои дека професионалната болест (било која, нема никакви исклучоци) треба да биде последица на долготрајно дејство на штетен фактор, што оставило трајни последици по здравјето и работната способност на изложениот работник.

Во случајот на Ковид-19 болеста не е последица на долготрајна изложеност, туку станува збор за краткотрајно, непланирано и несакано дејство на вирусот САРС-КоВ-2 кое довело до појава на акутна заразна болест. По аналогијата на третирање на акутните хемиски труења кои во Законот за пензинско и инвалидско осигурување се категоризирани како несреќа на работа и **Ковид-19 треба во овој момент да биде третирано како несреќа на работа. Ова е во согласност со Европската методологија за усогласување на статистиките во случај на несреќа на работа (ESAW-методологија) и препораките на Меѓународната организација на трудот.**

Впрочем и во упатството на ФЗО стои дека за признавање на Ковид-19 како професионална болест, работодавачот мора да достави пријава за несреќа на работа, а таа пријава е составен

дел на документацијата за признавање на Ковид-19 за професионална болест.

Оттука, Институтот за јавно здравје на РСМ се залага Ковид-19 како акутна заразна болест кај професионално експонираните работници кои работат на работни места каде постои зголемен ризик за инфекција со САРС-КоВ-2 вирусот **да се третира како несреќа на работа и привремената спреченост за работа (боледувањето) на заболените лица (болни и асимптоматски случаи) да им биде исплаќано во износ од 100% од платата.**

Посебно треба да се нагласи дека ова не го исклучува правото на работниците ковид-19 да им биде признаено како професионално заболување. Напротив, овој пристап претставува основа за понатамашниот процес кој води кон утврдување на ковид-19 како професионална болест.

Имено, доколку во периодот што следи, како последица на Ковид-19 како акутна заразна болест, се развијат и/или останат трајни последици врз здравјето и поради тоа дојде до промена во работната способност, таквиот работник **ТРЕБА** да биде **упатен за утврдување на професионална болест** како последица на прележување на акутна заразна болест Ковид-19.

Предлогот на Институтот за јавно здравје на РСМ е во овој период на пандемијата, признавањето на ковид-19 како несреќа на работа при која дошло до појава на акутна заразна болест ковид-19 е истото да оди по автоматизам и тоа за сите работници кои работат на работни места каде постои зголемен ризик на работно место за инфекција со САРС-КоВ-2 вирусот целосно свесни дека во тој случај таа бенефиција би ја користеле и одреден (секако мал број на работници) кои можеби не се инфицирале на работното место. Но, на таков начин постои трага и стручна верификација која би го отворила патот за признавање на ковид-19 како професионална болест, со целосно почитување на одредбите на Законот за пензиско и инвалидско осигурување.

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Во текот на 2020 година се забележани вкупно 599 повреди на работа, што претставува намалување во однос на претходната извештајна година од околу 46.5%.
2. Во структурата на регистрираните повреди на работа во 2020 година и понатаму најголем број се оние забележани во индустријата и рударството и тоа вкупно 169 повреди или 28.2% од вкупниот број на регистрирани повреди во Република Северна Македонија во 2020 година. Во однос на 2019 година нивниот број е намален за 45.3%.
3. Потоа следуваат повредите регистрирани кај останати осигурени лица (вработени кај приватни работодавачи и лица кои што вршат самостојна професионална дејност) кои во структурата на вкупните повреди на работа учествуваат со 22.4%. Станува збор за 134 повреди, а во однос на 2019 година нивниот број е намален за 25.1%.
4. На трето место во структурата на повредите во 2020 година се повредите во градежништвото со вкупно регистрирани 76 повреди т.е. 12.7%. Во однос на 2019 година нивниот број е намален за 2.5%.
5. Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2020 година повеќе има повредени работници од машкиот пол. Така во 2020 година 409 т.е 68.0% од сите повреди се регистрирани кај работниците, а 190 т.е. 32.0% се повреди забележани кај работничките.
6. Стапката на повреди на работа во 2020 година во Република Северна Македонија изнесува 75.3/100.000. Тоа значи дека во текот на годината на секои 100.000 работници се повредиле 75 работници, што во однос на претходната година претставува намалување од 46.5%.
7. Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2020 година според град најголем број на повредени работници се регистрирани во Скопје вкупно 308 т.е. 51.4%, што во однос на претходната година постои намалување на бројот на

регистрирани повреди за 58.7%. Потоа следува Битола со 94 (15.7%), Кавадарци со 67 (11.2%), Велес со 53 (8.9%), Свети Николе 33 (5.5%), Гевгелија со 27 (4.5%) и Неготино со 17 (2.8%) од вкупниот број на регистрирани повреди на работа за периодот од 2020 година.

8. Според добиените податоци во текот на 2020 година не се регистрирани смртни случаи поради повреда на работа.
9. Подолго од една година живееме во услови на светска пандемија на Ковид-19. Заклучно со 18.04.2021 година во земјата се регистрирани 147.229 позитивни случаи на Ковид-19 и 4.478 смртни случаи. Нема официјални податоци за бројот на заболени лица според нивниот статус во однос на вработувањето, ниту за најзначајно афектирани стопански гранки и дејности. Заклучно со 04.04.2021 година, во вкупниот број на епидемиолошки истражени случаи (n=72.129) се регистрирани 3.439 (4,8%) случаи на заболување меѓу здравствените работници и 29 смртни случаи.

ПРЕДЛОГ-МЕРКИ

1. Неопходно е воспоставување на интегриран систем за следење и пријавување на повредите на работа и професионалните болести кој би овозможил евидентирање и регистрирање на сите повреди на работа и професионални болести.
2. Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија располага со кадровски и технички услови, во соработка со релевантните установи од областа на статистиката во нашата држава и со релевантните извештајни единици/субјекти да обезбеди имплементација на еден ваков систем, кој би овозможил директно online пријавување на овие состојби од страна на избраниот доктор, како и вклучување на докторите специјалисти по медицина на труд, овластените установи за медицина на труд и правните субјекти за безбедност на работа во системот.
3. Основа за ваков пристап претставува Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник бр. 20/2009) и неговите понатамошни измени (Сл. Весник

бр. 53/11 и 164/13), со кои се воспоставува Националниот систем за електронски евиденции во здравството. Овој закон ја воведува обврската за сите здравствени работници/установи за пополнување на индивидуалните пријави за повреди на работа и за професионални болести. Со оглед на реалната претпоставка дека секој болен и повреден работник би се јавил кај својот избран (матичен) доктор за утврдување на дијагнозата, дефинирање на терапискиот пристап и оценката на работната способност, јасно е дека единствено на таков начин може да се обезбеди многу висок опфат во пријавувањето на повредите на работа и професионалните болести.

4. Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија е овластен носител на здравствената статистика за евиденциите што се водат во здравствените установи: индивидуалната евиденција т.е. индивидуалните пријави за одделни болести и состојби и збираната евиденција за видот и обемот на извршената работа.
5. Отпочнувањето на пријавувањето на повредите на работа и на професионалните болести во согласност со Законот за евиденции во областа на здравството е предуслов за да може во Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија да се воспостават соодветните регистри – Регистар за професионални болести и Регистар за повреди на работа. Индивидуалните пријави за повреди на работа и за професионални болести се достапни на интернет страницата на Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија (<http://www.iph.mk/dejnosti/sektor-za-zdravstvena-ekologija/oddelenie-za-medicinana-trud-i-procenka-na-zdravstveni-rizici/>)
6. Збирните евиденции за обемот и видот на извршената работа во овластените установи за безбедност на работа и за медицина на труд работа се основа за утврдување на состојбите, како и за планирање на развојот на безбедноста и здравјето на работа во Република Северна Македонија. Во периодот 2013-2015 година од страна на Институтот за јавно здравје беа изготвени извештајните обрасци за збирна евиденција за видот и обемот на извршената работа во овластените установи за медицина на труд и соодветни извештаи за извршената работа во

правните субјекти за безбедност на работа. Тие се исто така достапни на интернет страницата на Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија. (<http://www.iph.mk/dejnosti/sektor-za-zdravstvena-ekologija/oddelenie-za-medicinana-trud-i-procenka-na-zdravstveni-rizici/>).

7. Како прилог кон заложбите за воспоставување на интегриран национален систем за статистика во областа на безбедноста и здравјето кој би бил хармонизиран со Европските регулативи и со добрите практики на Меѓународната организација на трудот, Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија уште во 2015 година ја објави Меѓународната класификација на професионалните болести и повреди на работа. Целта на оваа публикација е да се овозможи што побрза, поуспешна и поефикасна обука на здравствените работници за водење на оваа евиденција.
8. Институтот за јавно здравје на Република Северна Македонија ќе одржи обуки на сите лица кои учествуваат во процесот на пријавување на повредите на работа и професионалните болести – лицата за безбедност на работа во претпријатијата, докторите од примарна здравствена заштита, овластените здравствени установи за здравје и овластените здравствени установи за безбедност на работа, како и инспекторите за труд.
9. Подолго од една година живееме во услови на светска пандемија на Ковид-19. Неопходно е да се извршат соодветни дополнувања и измени на Правилникот за Листата на професионални болести и Правилникот за безбедност и здравје на работа на работниците што се изложени на биолошки агенси, со цел да се овозможи највисок можен степен на заштита на професионално експонираните работници од можна инфекција со САРС-КоВ-2 вирусот и остварување на гарантираните права по основ на несреќа на работа и професионална болест.